

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Лободи Світлани Миколаївнипро дисертацію **Кравченко Оксани Олексіївни****«Освітньо-просвітницька діяльність Пролеткульту України
у структурі суспільно-історичних змін
(1917–1932 рр.)»**,поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки***Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими.***

Рівень культурної, духовної зрілості суспільства визначає еволюційний розвиток країни. Освіта і культура на сучасному етапі розвитку світової спільноти осмислюються як ключові чинники інтелектуального, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Історія засвідчує, що кожного століття відбуваються реформи, трансформації, виклики як економічні, соціальні, так і в сфері культурного життя і освіти зокрема. Для їх реалізації важливе значення має врахування історико-педагогічного досвіду, як запоруки неповторення помилок, а також можливої екстраполяції позитивних надбань, визначення перспективних шляхів удосконалення системи навчання і виховання дітей, просвіти дорослих.

Наразі, суттєвими проблемними аспектами щодо означеного вище є питання зниження культурного рівня громадян, пошуку шляхів боротьби з подолання неосвіченості населення, соціально-виховної роботи з осиротілими дітьми тощо. Для їх успішного вирішення вмотивовано необхідним є звернення до історико-педагогічного досвіду з метою оптимального поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, органічного зв'язку її з вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

У руслі зазначеного важливим є звернення О. О. Кравченко до проблеми освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту як самодіяльної, громадської добровільної організації першої третини ХХ століття, яка в умовах суспільних перетворень, реформування усіх сфер життєдіяльності, висунула концепцію культурного розвитку з подальшим упровадженням за допомогою широкої мережі освітніх закладів та застосування новаторських форм та методів навчально-виховної, просвітницької діяльності.

Важливо відзначити, що дисертація підготовлена згідно з темами науково-дослідницької роботи кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер 0111U009198), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер

0111U007547) та держбюджетних тем «Становлення та розвиток педагогічного краєзнавства в Україні (друга половина XIX – початок XX століття)», 2010–2012 рр. (державний реєстраційний номер 0111U000212), «Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина XIX – початок XX ст.)», 2013–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0113U000331), Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування МОН України та НАПН України при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- окреслено історіографію проблеми та проаналізовано джерельну базу дослідження;
- обґрунтовано теоретико-методологічні основи та поняттєво-категоріальний апарат дослідження;
- з'ясовано передумови виникнення пролетарських культурно-просвітницьких організацій, а також висвітлено особливості становлення та розвитку Пролеткульту України як самодіяльної освітньо-просвітницької організації у 1917 – 1932 рр.;
- охарактеризовано організаційну структуру Пролеткульту України як громадської організації;
- визначено принципи освітньо-просвітницької діяльності пролеткультівських організацій у досліджуваній період;
- проаналізовано форми освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту України у 1917 – 1932 рр.;
- здійснено історико-педагогічні рефлексії щодо освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту в Україні.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація О. О. Кравченко є цілісним дослідженням сутності та змісту освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту України у 1917–1932 рр., в якому *вперше*:

- з'ясовано передумови виникнення пролетарських культурно-просвітницьких організацій (суспільно-політичні, соціально-економічні, освітньо-культурні), охарактеризовано зародження та розвиток Пролеткульту як організації всесоюзного рівня, розкрито особливості утворення і діяльності Всеукраїнського Пролеткульту;
- охарактеризовано організаційну структуру Пролеткульту України як самодіяльної організації – зовнішню (Всеукраїнський Пролеткульт як структурна складова Центрального Комітету Всеросійського Пролеткульту, ЦК КП(б)У, Головополітосвітою, ВЦСПС, ЦК КСМ) та внутрішню (ЦК Всеукраїнського Пролеткульту, губернські, міські, районні, фабрично-заводські пролеткульти, робітничі клуби, студії, Пролетарський університет, дитячий пролеткульт);
- визначено принципи освітньо-просвітницької діяльності пролеткультівських організацій в Україні: принцип об'єктивної необхідності

критичного переосмислення культурно-освітнього досвіду попередніх поколінь; принцип самоорганізації; принцип формування «нової людини»; принцип колективізму як основа соціальних відносин та культурної творчості; принцип новизни як основа та результат пролетарської культури; принцип провідної ролі пролетаріату як суб'єкта культурних перетворень; принцип творчої самодіяльності пролетаріату; принцип трансформації і переосмислення світоглядних позицій, психологічних засад пролетарського середовища; принцип творення нового побуту; принцип наукових засад трудових процесів; принцип тісного взаємозв'язку творчої діяльності з виробництвом; принцип ідеологічної пропаганди; принцип демократизації мистецтва; естетичного перетворення дійсності; а також специфічний принцип освітньо-просвітницької діяльності Всеукраїнського Пролеткульту – принцип національної самоідентифікації;

– проаналізовано форми реалізації основних напрямів освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту України: освітньо-виховного – словесні (лекція, бесіда, дискусія (форми: вечори питань і відповідей, клубна пошта, культ-лотерея, культ-фанти), обговорення, мітинг, збори, консультація, робота над книгою, інструктаж); практичні (поліігри (політрулетка, полілотерея, політтир, політбазар, політфанти, політаукціон, політзагадки, політлото), огляди новин за рубежем, вечори питань і відповідей, спогади про життя і побут робітників до і після революції, агітсуди, історичні суди, «суд над клубом», гучні читальні, вечори книги, листування, «живе кіно», «живий журнал», «кіновечори», екскурсії на виробництво, зустрічі, ігротека, домашня робота); наочні (демонстрація, книжкові виставки, дошка змагань і вітрина відгуків, стінгазети, реферативні повідомлення, оформлення зразків документів, виставки творчих робіт членів клубу, екскурсії на виробництво); культуротворчого – студійна робота: літературна, театральна, музична, образотворчого мистецтва;

– здійснено історико-педагогічні рефлексії щодо діяльності Пролеткульту в Україні, на основі чого встановлено, що його освітньо-просвітницька діяльність в умовах суспільних перетворень, реформування усіх сфер життєдіяльності висунула концепцію культурного розвитку з подальшим упровадженням новаторських форм та методів навчально-виховної, просвітницької діяльності за допомогою широкої мережі освітніх закладів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації О. О. Кравченко, автореферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота О. О. Кравченко містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Обґрунтовані в дисертації результати ***впроваджено*** в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2761/01 від 25.10.2016 р.), Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-09 від 12.01.2017 р.), Житомирського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1/35 від 13.01.2017 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/232 від 15.02.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка № 01-26/61 від 20.01.2017 р.), Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (довідка № 15 від 16.01.2017 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати і висновки дослідження можуть бути використані у роботі закладів Міністерства культури України та Міністерства освіти і науки України (театрів, музичних шкіл, бібліотек, музеїв, культурних центрів, шкіл мистецтв, будинків культури, палаців творчості), державних органів, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, координаційних центрів та комітетів дитячих організацій, об'єднань та ін.; сприятимуть удосконаленню та урізноманітненню змісту, форм і методів діяльності сучасних закладів позашкільної освіти та громадських організацій тощо.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертаційна робота О. О. Кравченко має чітку структуру, відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу. Рецензована робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, 8 додатків на 499 сторінках, оформлених окремим томом. Список використаних джерел налічує 1130 найменувань, з них 15 – іноземними мовами, 384 – архівних джерела. Загальний обсяг роботи – 908 сторінок, із них основного тексту – 409 сторінок. Робота містить 2 таблиці. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, концепцію, методологічні й теоретичні основи, аргументувала використання обраних методів дослідження.

Перше та друге завдання: окреслити історіографію проблеми та проаналізувати джерельну базу дослідження; обґрунтувати теоретико-методологічні основи та поняттєво-категоріальний апарат дослідження – було реалізовано у першому розділі *«Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту (1917*

– 1932 рр.)». Історіографію проблеми освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту в Україні у 1917–1932 рр. розглянуто у єдності 5 етапів: початок ХХ ст. – перша половина 1917 р. – зародження та відображення у документах процесу обґрунтування концепції «пролетарської культури»; друга половина 1917 р. – перша половина 30-х років ХХ ст. – етап осмислення освітньо-просвітницьких засад діяльності Пролеткульту; друга половина 30-х – перша половина 50-х років ХХ ст. – етап «відступу» від вивчення явища Пролеткульту і його діяльності; друга половина 50-х – 80-і роки ХХ ст. – етап відновлення досліджень з вивчення діяльності Пролеткульту як негативного явища; з початку 90-х років ХХ ст. – етап об'єктивного, усебічного дослідження діяльності Пролеткульту у загальноісторичному контексті.

Системоформуючою концептуальною ідеєю дослідження стало виокремлення двох провідних напрямів освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту України – освітньо-виховного (процес трансляції системи наукових знань існуючих теорій модернізму, практичних умінь і навичок у напрямі індустріалізації, і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку розумово-пізнавальної і творчої діяльності слухачів у руслі нової ідеології, а також морально-естетичної культури, які за допомогою нових форм масовості у своїй сукупності визначають соціальну спрямованість організації) та культуротворчого (творча переробка інформації, її нагромадження, втілення нових ідей, знань, цінностей, норм, зразків у матеріальні форми, визначення способів їхньої трансляції, сприйняття й освоєння інформації членами пролеткультівських установ і перетворення її в особистий досвід, тобто інтеріоризацію відповідно до продукованої ідеологічної системи цінностей).

Авторкою обґрунтовано логіко-структурну модель аналізу освітньо-просвітницької та культуротворчої діяльності Пролеткульту в Україні в досліджуваній період за двома вимірами: «горизонтальним» (місце у державній системі управління культурою, організаційна структура Пролеткульту (зовнішня – відносно державних органів, внутрішня – взаємозв'язок системних елементів структури організації із мережею регіональних осередків) та «вертикальним» (передумови (суспільно-політичні, соціально-економічні, освітньо-культурні), мета, завдання, принципи, напрями: освітньо-просвітницький і культуротворчий), функціонування яких на всіх етапах розвитку досліджуваного явища ґрунтується на конкретних організаційно-педагогічних засадах.

У другому розділі «*Становлення та розвиток Пролеткульту (друга половина 1917 р. – 1932 р.)*» реалізовано третє завдання: з'ясовано передумови виникнення пролетарських культурно-просвітницьких організацій, охарактеризовано зародження та розвиток Пролеткульту як організації всесоюзного рівня, розкрито особливості утворення і діяльності Всеукраїнського Пролеткульту.

Заслуговують на увагу представлені у третьому розділі результати аналізу основних засад діяльності пролеткультівських організацій, що

являють собою реалізацію четвертого і п'ятого завдань: охарактеризувати організаційну структуру Пролеткульту України як громадської організації; визначити принципи освітньо-просвітницької діяльності пролеткультівських організацій у досліджуваній період. Охарактеризована організаційна структура Пролеткульту (зовнішня – відносно державних органів, внутрішня – взаємозв'язок системних елементів структури організації із мережею регіональних осередків), а також її схематичне зображення. Авторська позиція виявляється у виокремленні серед принципів освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту принципу національної самоідентифікації.

У четвертому розділі *«Зміст та напрями освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту в Україні»* дисертанткою виявлено, що найбільш масовими формами освітньо-виховної діяльності Пролеткульту були: робітничий клуб – осередок освітньої самодіяльності робітників; студії – загальноосвітні та спеціальні осередки залучення робітників до різних видів мистецтва (театральні, музичні, літературні, образотворчі). Поряд із освітньо-виховною була важливою культуротворча діяльність Пролеткульту, основною формою якої була студійна робота. Отже можемо констатувати, що шосте завдання: проаналізувати форми освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту України у 1917 – 1932 рр. – повністю реалізовано.

У п'ятому розділі – *«Історико-педагогічні рефлексії щодо освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту в Україні»* – схарактеризовано «українське питання» у діяльності пролетарських культурно-просвітницьких організацій, з'ясовано місце Пролеткульту у системі українських літературно-мистецьких організацій досліджуваного періоду.

Як позитивне слід відзначити, що дисертанткою здійснено історико-педагогічні рефлексії щодо освітньо-просвітницької діяльності Пролеткульту в Україні. Встановлено, що освітньо-просвітницька діяльність Пролеткульту в умовах тогочасних суспільних перетворень, реформування усіх сфер життєдіяльності мала концепцію культурного розвитку з подальшим упровадженням за допомогою широкої мережі освітніх закладів, новаторських форм та методів навчально-виховної, просвітницької діяльності, визначальними рисами чого стали: самодіяльність та автономність масового громадського руху освітньо-просвітницького та культуротворчого спрямування; демократичність і ініціативність, що проявлялися у процесі самоорганізації та самоуправління; відстоювання національного питання, як позиція супротиву нівелюванню національних питань у культурі, мистецтві, освіті незалежно від панівної ідеології, політичного режиму тощо; диференціація навчання: зовнішня, що мала вияв у багатоманітні типів просвітницьких і культурних установ Пролеткульту: робітничі клуби, гуртки, студії, бібліотеки, пролетарські університети, дитячі пролеткульту тощо, та внутрішня, яка передбачала врахування інтересів, навчальних, пізнавальних та творчих можливостей слухачів за напрями: літературний, театральний, музичний та образотворчого мистецтва.

Дисертаційна робота О. О. Кравченко за своїм змістом і формою є

завершеним самостійним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У вступі при обґрунтуванні актуальності наукової проблеми для сучасної освіти бажано було б більше уваги приділити аргументації при визначенні ролі громадських організацій у контексті здійснення освітньо-просвітницької діяльності серед дітей та молоді.

2. Зміст додатків до дисертації бажано було б збагатити біографічними відомостями про вітчизняних діячів Пролеткульту, що, на нашу думку, сприяло б утворенню більш глибоко контексту для висвітлення подій і фактів освітньо-просвітницької діяльності пролеткультівських організацій України 1917–1932рр.

3. Вважаємо, цілком доцільно було б розмаїть форм роботи пролеткультівських організацій відповідно напрямів освітньо-виховної і культуротворчої діяльності представити у вигляді таблиць, що унаочнило б доказовість наукової новизни дослідження .

4. На нашу думку, результати дослідження набули б більшої вірогідності, а висновки більшої вагомості, за умови висвітлення провідного напрямку діяльності Пролеткульту – видавничої діяльності (аналіз матеріалів журналів, посібників, книг тощо означеного періоду).

5. Вважаємо, що зміст підрозділу 5.3 слід було б розширити за рахунок визначення не тільки новацій, але й акцентуації нагальних проблем.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дослідження представлено в у 54 наукових працях (2 у співавторстві), серед яких: 2 монографії (1 у співавторстві), 26 статей, які відображають основні наукові результати дослідження, з них 7 – у зарубіжних періодичних фахових виданнях, 15 – апробаційного характеру, 11 праць додатково відображають наукові результати дисертації, з них 2 посібники (1 у співавторстві).

На основі аналізу змісту публікацій О. О. Кравченко можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація «Освітньо-просвітницька діяльність Пролеткульту України у структурі суспільно-історичних змін (1917–1932 рр.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо докторських дисертацій, а її автор – Кравченко Оксана Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

**Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри комп'ютерних
мультимедійних технологій
Навчально-наукового інституту
комп'ютерних інформаційних технологій
Національного авіаційного університету**

С. М. Лобода

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація «Освітньо-просвітницька діяльність Пролеткульту України у структурі суспільно-історичних змін (1917–1932 рр.)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо докторських дисертацій, а її автор – Кравченко Оксана Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

**Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри комп'ютерних
мультимедійних технологій
Навчально-наукового інституту
комп'ютерних інформаційних технологій
Національного авіаційного університету**

С. М. Лобода

Лобода С.
З а с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету

Г. Євченко